

text: Jan Dolák, foto: Lenka Grossmannová, ze sbírky Muzea romské kultury

Příběh Romů

Stálá expozice v Muzeu romské kultury v Brně

Jedním z hlavních pozitivních trendů současného vývoje muzeí je značný akcent na dokumentaci a prezentaci minoritních skupin. I muzea si uvědomují, že společnost, ve které působí, není jen majoritní, ale zahrnuje většinou i nemálo příslušníků národnostních či kulturních menšin či migračních skupin. Velmi silný akcent na prezentaci menšin můžeme vidět např. v anglo-saských zemích (Kanada, Austrálie, Nový Zéland apod.), ale i v Jižní Americe, v Asii a Africe apod. V České republice jsou dvě specializovaná muzea na problematiku menšin, Židovské muzeum v Praze a Muzeum romské kultury v Brně. Přes řadu aktivit i dalších muzeí na tomto poli můžeme konstatovat, že česká muzejní obec je k prezentaci menšin spíše konzervativní, což může být částečně způsobeno i relativní homogeností České republiky z hlediska národnostního.

Nejpočetnější a jednoznačně nejviditelnější menšinou v Česku jsou Romové a je velmi dobře, že jejich kultura je prezentována i muzejními výrazovými prostředky. V roce 1991 vzniklo v Brně Muzeum romské kultury, nejprve jako občanské sdružení, od roku 2005 jako příspěvková organizace přímo řízená ministerstvem kultury. Po poměrně strastiplném hledání vhodných prostor, začalo muzeum od roku 2001 budovat stálou expozici nazvanou Příběh Romů. Expozice přibližuje dějiny romského národa a vývoj jeho kultury od vysídlování Romů z Indie až po dnešek. Expozice je umístěna v jednom celém patře muzejní budovy – na ploše šesti různě velkých sálů o celkové rozloze 351 m², a nutno předeslat, že jde o nejrozsáhlejší a nejuplněnější muzejní expozici věnovanou Romům, a to nejméně v celoevropském kontextu. Z hlediska geografického je první sál věnován romské pravlasti v Indii, další sály sledují historii Romů v evropském kontextu, závěrečné 3 místnosti jsou pak zúžené na české, respektive československé prostředí. Expozice stála téměř 10 milionů

korun, z nichž část uhradily zahraniční instituce: Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research, více jak 340 000 Kč a Anna Frank House, více jak 1 500 000 Kč. Muzeum ročně navštíví cca osm a půl tisíc osob, a to především žáci a studenti základních a středních škol v rámci školního vyučování. Není bez zajímavosti, že zahraničních návštěvníků, ba dokonce návštěvníků z romské komunity, není mnoho.

Samotné budování expozice se stalo také „příběhem“. V roce 2005 byl otevřen poslední sál 6 zachycující období po roce 1989 a sál 5 (období 1945-1993). O rok později byl zpřístupněn sál 4 věnovaný tragickému období 2. světové války. Dne 1. 12. 2011 byly slavnostně otevřeny sály 1-3 věnované nejstarším dějinám. Scénaristicky se na tvorbě expozice podíleli především pracovníci muzea, ale i přední čeští experti na romskou problematiku. Rozdílné scénování, různé architektonické a výtvarné řešení místností je na první pohled zřejmé, v čemž však nevidím zásadní problém.

Jaká tedy expozice Muzea romské kultury vlastně je? Při vstupu jsou fotografie romských mužů žen i dětí, včetně textu projevu Idiry Ghandiové k Romům v roce 1983. První místnost je věnována pravlasti Romů – Indii. Jde o spíše emotivní než deskriptivní navození vhodné atmosféry, vystaveny jsou řemeslné výrobky, šperky a oděvy, dotyková obrazovka umožňuje přehrání výslovnosti několika základních slov v romštině a v jí příbuznému jazyku, hindštině. Zvuková kulisa navozuje dojem indického prostředí.

Vstup do další místnosti je charakterizován rozbitou skleněnou dlaždicí zabudovanou do podlahy, což je odkaz na starou legendu o příčinách roztržitosti romské populace po celém světě. Ústředním motivem sálu 2 je kočovnický vůz s vybavením a rekonstrukce romského tábořiště. Panely a vitríny po stěnách historicky přibližují příchod Romů do střední Evropy, jsou zde popsána řemesla kočovníků, ale také nejrůznější formy represe ze strany majoritní společnosti, jako bylo vyhánění kočujících Romů až po nainstalovanou šibenici. Sál je také vybaven zvukovou podmalbou. Za širokým panelem je z pohledového hlediska vhodně ukryt počítač, na kterém si návštěvník může najít další doplňující informace. Spojovací koridor do další místnosti je věnován romské magii, tomuto tématu je přizpůsobena i podlaha, vyrobená z měkkého pružného materiálu, který způsobuje mírné houpání návštěvníka při chůzi.

Třetí sál je věnován již usídlování Romů, vedle modelů nejrůznějších romských obydlí je zde i jakoby „in situ“ romský dům s výbavou či cirkusové šapito. Vedle řemeslnických výrobků jsou zde především hudební nástroje, ale i úřední vyhlášky, které sice nepříznávají Romům rovnoprávné postavení ve společnosti, ale alespoň statují osoby, která se někde narodila a někam patří. Časově místo popisuje období od poloviny 18. století až po zánik Československa v roce 1939. Také zde je slyšitelná zvuková kulisa.

Pokud přijmeme dělení expozic od švýcarského muzeologa M. R. Schärera na estetické, didaktické, divadelní a asociativní, pak v prvních 3 sálech jednoznačně převládá přístup divadelní, theatristický. Důraz je položen na tvorbu pozitivních i negativních emocí, dojmů, na tvorbu celků apod. Přitom nikoli okrajové množství textů drží návštěvníka v realitě, tedy neumožňuje nadměrné řetězení konotací bez jakéhokoli řádu a smyslu. Problémem této části jsou poměrně malé popisky, často nedostatečně osvětlené, což v mnoha případech výrazně znesnadňuje jejich čitelnost. Jde tedy o částečné potlačení didaktických aspektů. Tato část expozice působí plně a velmi plasticky. Cenou za tento dojem jsou poměrně malé prostory pro pohyb návštěvníka, což může znesnadňovat výklad v rámci skupinové prohlídky.

Čtvrtý sál pojednává o tragických osudech Romů za druhé světové války, zejména na území Protektorátu Čechy-Morava, na Slovensku a v Německu. Téma romského holocaustu je prezentováno především dvojrozměrnými podrobnými výkladovými texty, fotografiemi, vzpomínkami pamětníků a dobovými úředními listinami. Stálý doplněk výstavy tvoří projekce filmu „...to jsou těžké vzpomínky“ (28 min.) s výpověďmi pamětníků. Poněkud papírový dojem z expozice vhodně napravují odlitky lebek Romů, na kterých byla rasisticky dokladována jejich údajná méněcennost, i náznamy rekonstrukce plynových komor.

Pátý sál se zaměřuje na poválečné dějiny Romů v Československu do roku 1993. Je rozdělen na dvě v podstatě samostatné části: šedou a barevnou. V té první je dvojrozměrně dokladováno často nelehké soužití Romů s majoritou. Připomenuty jsou pokusy romské komunity založit koncem 60. let samostatný Svaz Cikánů - Romů. Barevná, výrazně větší, část místnosti je pak věnována životu Romů, jejich duchovní i rukodělné kultuře. Vedle výtvarných projevů jsou zde připomenuty romské způsoby bydlení, víra apod. V prostoru určeném k posezení je možné zhlédnout audio-vizuální záznam o současné kultuře Romů. V této části expozice stojí za připomenutí nižší míra ochrany

předmětů proti prachu i krádeži či poškození a nepříliš vhodné vitríny. Celou expozici provází tzv. romský hlas, tj. citáty samotných Romů, které komentují určité historické události či projevy kulturní svébytnosti.

Šestý sál je poměrně malá místnost polepená novinovými články z let 1989-2005 jako mozaika současného mediálního obrazu vývoje vztahu mezi romskou minoritou a majoritou. Centrálním prvkem sálu je pohyblivé kolo s novinovými titulky navozující neustálý pohyb současného dění kolem každého z nás. Celý tento mediální obraz je záměrně nekomentovaný, neboť přináší pohledy z obou stran. Na jedné straně je to akcent na dokladování údajně vysoké kriminality romské populace a jejím zneužívání sociálních dávek, na druhé straně jsou zde představeny někdy až rasistické a xenofobní projevy majority až po údajnou sterilizaci romských žen.

Problémem expozice je nižší čitelnost textů v prvních třech sálech a určitá hypertrofie textů v druhé polovině expozice. Texty jsou v češtině, nejdůležitější pasáže i v romštině, v druhé části expozice pak najdeme i více

textů v angličtině. Expozice je zejména v prvních 3 sálech poněkud nevstřícná k návštěvníkům, kteří češtinu (respektive romštinu) neovládají, což by i přes nedostatek finančních prostředků mělo být v nejbližší době napraveno.

Za zvláštní zmínku stojí textáž v romštině. Je třeba si uvědomit, že podstatná část romské populace sice romsky mluví, ale nepíše a nečte. Domnívám se, že i proto podstatná část romských návštěvníků čte nejspíše texty v češtině.

Přes uvedené výhrady musíme expozici Příběh Romů hodnotit jako výrazně nadprůměrnou, a to nejen svým unikátním zaměřením, ale i svým scénickým, architektonickým a výtvarným řešením.

V současné době se dokončuje vydání pracovních listů pro školy: Velký průvodce pro malé návštěvníky a Malý průvodce pro velké návštěvníky.

Muzeum má rozsáhlé spektrum vlastních aktivit. Kromě zpřístupnění stálých expozic,

pořádá každoročně několik výstav, pořádá koncerty, vzpomínkové akce, besedy, vede kurzy romského jazyka i doučování pro děti. Pořádá módní přehlídky, vede odbornou knihovnu. Dobře tak naplňuje svoje motto:

Jsme prostorem pro setkávání kultur.

Uchováváme doklady romské historie jako součást evropského dědictví.

Vychováváme mladou generaci k toleranci a interkulturnímu myšlení.

Přispíváme k boji proti xenofobii a rasismu.

Otevíráme cestu ke kořenům romské identity.

To vše děláme pro vzájemné porozumění.

Pro dialog kultur.

Pro nás.

